

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr K. Fernhout, Baarn; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marinolstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijss, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:

Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam

Drukkers-Uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.

Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.

Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Kerkelijke gedeeldheid en Verbondsgehoorzaamheid. II. — Uit de Schrift: Slapende van droefheid. (Lukas 22:45). — Kerkelijk Leven: Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks). XIII. Onware bewering in „Woord en Geest”. — Lit. en Kunst: Nieuwe Verzenbundels. — Zielkunde: Een zeer belangrijk boek. Replik. — Opg. en Onderwijs: Godsdienstige Ontwikkeling en Godsdienstige Opvoeding volgens de Individual-Psychologische School. VI. — Perschoon. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Kerkelijke gedeeldheid en Verbondsgehoorzaamheid.

(„Een roepstem” beantwoord.)

II.

(Naar de ééne avondmaalstafel?)

Met vollen aandrang wordt door den eersten spreker van den Leidschen herdenkingsavond vermanend heengewezen naar een bekend feit uit de geschiedenis van het volk van Abraham. De redenaar herinnert er aan, hoezeer, naar de Schrift ons meedeelt, de vrome koning Hiskia bedacht geweest is op reformatie, en hoe hij daarbij den kring en het werkings-gebied van deze reformatie niet beperkt gehouden heeft tot zijn eigen rijksgedebiet, het rijk immers van de twee stammen, doch gepoogd heeft, de noodige reformatie uit te breiden tot alle stammen van Israël, dus óók tot het tienstammennrijk. „Nu denkt de koning, gedreven door den Heiligen Geest niet enkel aan de eigen stammen, waarover hij de scepter zwaait, aan Juda en Benjamin. Neen, hij rekent er mede, dat er nog andere stammen zijn, die tot Israël behooren en hij zendt de snelle loopers uit van Dan tot Berseba toe, hij zendt ze tot Naftali en Zebulon, tot alle stammen van Israël met de boodschap: viert met ons mede het pascha des Heeren, keert terug tot den tempel te Jeruzalem om samen feest te vieren. Hij voelde de eenheid van Israël, hij voelde dat alle stammen bij het Paascheest hooren”. Welnu, — in dezen zelfden geest eener tot heel de kerk en heel het volk zich uitstreckende liefde, in gelijken reformeerenden eenheidszin, wil thans ook de eerste spreker van den Leidschen herdenkingsavond aan de „gescheiden broeders” toeroepen: „Kom toch weder terug tot den éénen disch des Verbonds. Wij ontmoeten elkaar op allerlei terrein, wij werken op meer dan één gebied soms samen, maar de plaats waar alle kinderen des Verbonds samen hooren, de plaats waar de eenheid der stammen toch allereerst en allermeest en allergeestelijkst uit moet komen, is toch de disch des Verbonds. Kom toch weder tot de kerk der Hervorming”.

Wij zullen den spreker wel niet misverstaan, wanneer wij uitspreken, dat naar zijn meening met „de kerk der Hervorming” bedoeld is, en bedoeld moet worden: de Nederlandsch Hervormde Kerk van vandaag.

Wie zou niet den ernst eerbiedigen, die in dezen oproep spreekt? En dús: wie zal niet verlangen, dat op deze vraag het antwoord konkreet is?

Welnu, een konkreet antwoord zoekende, merken wij twee dingen op:

a. dat de parallel, die door dezen spreker getrokken wordt tusschen dezen zijnen oproep ter eener, en dien van Hiskia ter anderzijde, niet klopt op de feiten van de hedendaagsche Hervormde Kerk, en dus onzuiver, feitelijk imaginair is.

b. dat hij ook niet rekent met het ingrijpende verschil tusschen Oude- en Nieuwe Testament, en dús niet „op zijn tijd” is, immers, niet beantwoordt aan den loop der heils- en openbarings-geschiedenis.

ad a).

Wat het eerste punt betreft, het is — en men

worde nu niet boos, want een christelijk antwoord moet konkreet zijn — het is, objectief gezien, in den grond toch eigenlijk niet meer dan een schijn-beweging, wanneer op dien avond in de Pieterskerk tot ons, tot het Nederlandsche christenvolk, deze boodschappers komen met de pretentie: neemt onzen oproep aan als zulk een, die óók geschied is in de dagen van Hiskia.

De spreker van dien avond zelf maakt het ons gemakkelijk, dat te bewijzen. Hij begint immers zijn rede zelf met de erkenning, dat koning Hiskia „het met Gods hulp weder zoover heeft mogen brengen in Juda, dat het Paascheest zal worden gevierd, zooals het in jaren en eeuwen niet gevierd is”.

Blijkbaar bedoelt de spreker, dat koning Hiskia terzake van het Paascheest weer teruggegrepen heeft naar de wet; dat de koning getracht heeft, een hervorming door te zetten, welke tegenover de tot usantie geworden afbuiging van het mozaïsche voorschrift weer daarmede in overeenstemming wilde leven en doen leven. Naar alle waarschijnlijkheid heeft de redenaar gedacht aan 2 Kronieken 30:5. Wij lezen daar: „Zoo stelden zij dan, dat men een stem door gansch Israël, van Berséba tot Dan, zoude laten doorgaan, opdat zij zouden komen om het Pascha den Heere den God Israëls te houden in Jeruzalem; want zij hadden het in lange niet gehouden gelijk het geschreven was”. De Statenvertaling heeft hier de woorden „in lange”; en misschien klinkt deze uitdrukking nog na, als de redenaar zegt, dat „in jaren en eeuwen” het paascheest niet gevierd was, zóó als het nu zou gaan gebeuren.

Nu herinneren wij ons evenwel, dat de tegenwoordige Prof. Dr A. Noordzij, in onzen studententijd lector te Kampen, op het college archaeologie ons heeft geleerd, dat het hebreusche woord „laroo” niet vertaald moet worden door „in lange niet”, doch door „in getale”. Het paascheest was niet naar de Schrift in getale gevierd. Het was m.a.w. niet met het gansche volk gevierd. Blijkbaar slaat dit op de politieke gedeeldheid sinds Salomo.

Een kleinigheid, die vertalings-kwestie.

Min of meer wel.

Maar dat wij er even op attendeeren, is het beste bewijs, dat het ons er niet om te doen is, elkaar in woorden te vangen.

Want het is duidelijk, dat de bijbelsche mededeeling inzake Hiskia's oproep nu nóg meer klem, dan uit de Statenvertaling blijkt.

Lezen we den tekst op de wijze der Statenvertaling, dan zou men als gereformeerde zich eigenlijk wel wat heel spoedig van de vermaning van den hervormden spreker kunnen ontdoen. Men zou dan den redenaar kunnen tegenwerpen: „gij hebt zelf ons er aan herinnerd, dat de uitnoodigende koning Hiskia, VOORDAT hij den oproep tot anderen richtte, in zijn eigen gebied eerst weer met Gods hulp een paschaviering naar de Schrift in het leven geroepen had. Met Gods hulp — aldus zegt gij zelf — heeft hij het eerst zóóver gebracht, dat zijn snelle loopers kunnen zeggen: komt naar ons toe, wij waarborgen u een paascheest, dat naar de wet gevierd wordt”. En zulke gereformeerden zouden, den spreker aan zijn eigen woorden houdende, hem kunnen vragen: „gij, die ons oproepen wilt naar Hiskia's voorbeeld, hebt gij vóór uw oproep uitging, het ook al zoo ver gebracht als Hiskia? Gij in uw „rijk”? Wordt óók bij u, die ons komt noodigen, inderdaad nu reeds een viering van het „pascha” naar de wet, naar de Schrift, ons gewaarborgd? Zoo neen, dan is uw parallel niet juist; want gij kunt dan niet de waarborgen ons geven, die Hiskia's boden aan de door hen genoodigden konden schenken.

Maar wij willen niet zulk een misschien wat al te gemakkelijke en dus onbroederlijke beantwoording van den tot ons komenden oproep. Wij durven met alle gerustheid den bijbeltekst lezen, zooals het ons op het college archaeologie geleerd is. Wij móeten het trouwens ook. Want

wij aanvaarden onmiddellijk den tekst uit het Kronieken-boek, zóó, als hij er feitelijk staat: het pascha was niet gevierd „in getale”; het volle getal ontbrak. De scheuring tusschen twee- en tienstammennrijk had tot gevolg gehad, dat het pascha niet gevierd werd door het volle getal van de erloe geroepen volksgenooten. Ja, zeker, óók hierom aanvaarden wij den thans nog verzuwaarden ernst van de in den tekst tot ons komende boodschap, wijl wij inderdaad gelooven, dat het komen in het volle getal behóórt tot het gebód.

Deze erkenning is zóó gul en grif, dat wij niet eens den tijd vermorsen, en het gesprek dadelijk verkoelen zullen, door een overigens voor de hand liggend verder uitspinnen van de getrokken vergelijking, b.v. door op te merken, dat de „gescheiden broeders” — om in den onjuisten stijl van de redevoeringen van den Leidschen avond te spreken — juist ontkennen, dat zij tegenover deze Hiskia-boden van 1934 de rol vervullen van de tien stammen. Die in het tienstammennrijk den toon aangaven, hebben juist al het mogelijke gedaan — Jerobeam! — om hun menschen af te houden van de ééne paschaviering, en hebben daartoe opgericht hun „eigen” en eigenwilligen stierkalverendiens. En een kind weet, dat de „gescheidenen” juist hunnerzijds steen en been hebben geklaagd over wat zij noemden den „kalverendiens” in de Herv. Kerk, en daarom zijn afgezet, beboet, uitgestooten. Ze kunnen dus klagen, dat de nieuwe Hiskia-boden de rollen omkeerden.

Laat ons echter niet het gesprek zóó beginnen. Laat ons liever beiderzijds onvolle erkennen, dat Gods eisch inderdaad is, dat zóóvelen „in getale” komen móeten, als er behooren tot de verbondsgemeenschap.

Maar juist dan klemt de vraag te meer: kunnen deze Hiskia-gezanten van 1934 volstaan met een tot ons te richten oproep? Houden we eigenwillig hun ziel op, als wij, opgeroepen, tot hen zeggen: wacht eens even, we moeten nog eens met u dóórpraten over de zakelijkheid van uw invitatie?

Naar onze meening is dit zoo niet.

Want klemmender dan de zooeven op den achtergrond achteruit gedrongen tegenwerping zou geweest zijn, is toch deze andere, die wij niet achteruit willen dringen: wij willen vragen aan de „snelle loopers” van 1934: gij roept ons op tot de ééne avondmaalstafel: wilt gij ons eens zeggen, waar die bij u is?

Neen, die vraag is niet onbillijk. De boden van Hiskia, de boden van dien radio-avond, ze hebben geen gezag in zichzelf; ze moeten mét ons allen hun boodschappen haar gezag laten ontlenen alleen aan de wet van God. Men mag hen dus vragen of zij, tot de ééne feestzaal ons oproepende, het adres der feestzaal ons noemen kunnen. Waar is dat adres? Waar is — nu konkreet gesproken — waar is in de Hervormde Kerk de ééne avondmaalstafel? Waarheen roepen ons deze boden?

Neen, neen, dat is nu eens geen handigheid. Het is hier een gewetenskwestie. Het is tevens een uiting van aller-ernstigste, wijl primitieve nuchterheid, als wij opmerken: die parallel met Hiskia's boden gaat niet op. Hiskia, ja zeker, DIE kon zeggen: dáár en dáár centraliseeren wij den eeredienst; dáár en dáár kunnen wij, zichtbaar en tastbaar, onze eenheid bewijzen. De sprekers van dien avond kunnen het niet. Hun avondmaalstafels zijn tegen elkander verdeeld. Hier is er een voor de vrijzinnigen. Daar is er een voor de confessioneelen. Ginds een andere voor ethischen, of voor gereformeerden.

Hun formulieren zijn tegen elkander verdeeld. Hun formules zijn tegen elkander verdeeld. De ééne avondmaalstafel staat binnen de Hervormde Kerk tegenover de andere. En als zij ons oproepen tot „de ééne” avondmaalstafel, de tafel der eenheid, dan hebben wij het recht, hun ten antwoord te geven: toont ons die EENE avondmaalstafel; en toont ons tevens, dat het inderdaad een

AVONDMAALS-tafel is. En zoo gij dat kunt, wij zullen dadelijk met U meegaan. Want dat is onzerzijds al een eeuw geleden beloofd. Wij wijzen U op de hanepooten van hen, die de Acte van Afscheiding ondertekend hebben. Deze met bevende hand schrijvende „lidmaten” uit het gebied, dat gij vergelijkenderwijs thans tot de tien stammen rekent, ze hebben bij voorbaat op een eventueel oproep geantwoord, dat zij met de Nederlandsche Hervormde Kerk — die gij vergelijkenderwijs de positie van het twee-stammenrijk toekent — geen gemeenschap meer willen hebben totdat deze terugkeert tot den waarachtigen dienst des Heeren.

Zijn wij uw vijand geworden, u deze waarheid zeggende?

Wij hopen het niet.

En zoo gij het ons euvel duiden mocht, dat wij zóó spreken, het zou ons niet de spraak benemen. Want als wij u, Hiskia-boden-van 1934, op christelijke wijze aanhooren, d.w.z., over uw boodschap geduldig nadenken, dan kunnen wij niet anders zien, dan dat gij zelf uw boodschap van kracht berooft, in hetzelfde moment, waarin gij ze ons voor het geweten legt. Dat gij ze relatieveert in het oogenblik, waarin gij ze absoluut maken wilt, als een boodschap Gods.

Gij vraagt bewijs?

Maar denkt dan aan uw eigen inleidingswoorden. Denkt dan aan uw eigen „boodschap”. Gij, hervormden, roept ons, „gescheidenen” toe, het is de epiloog in uw boodschap: verwar niet langer dat uiterlijke kleed der organisatie, dat ook wij knellend vinden, met het wezen, want het wezen, dat is de Kerk des Heeren in onze landen.

Dat is wel zeer wijsgeerig gesproken (vormwezen-filosofie!), en wij zullen er nog wel eens over praten moeten, later. Maar voorloopig begrijpen wij, in onze Gereformeerde Kerken, wel zóóveel, dat gij, Hiskia-deputaten van 1934, van meening zijt, dat die organisatie niet het wezen raakt. Dat is tenslotte maar een uiterlijk kleed.

Welnu, waar komt het vandaan, dat bij u, hervormden, de ééne avondmaalstafel, d.w.z. de avondmaalstafel der éénheid, ontbreekt? Waar komt 't vandaan, dat bij u de avondmaalstafel van de ééne groep tegen die van de andere óver staat?

Dat komt van diezelfde organisatie, die gij als een kwestie van slechts ondergeschikte betekenis hebt aangediend.

Dit is dus de situatie: gij zegt tot ons: komt tot de eenheidstafel: God wil het; — wij antwoorden u: wijst ons die eenheidstafel aan, wij komen wis en zeker; — gij antwoordt: bij ons is ze er niet, maar dat is een gevolg van een euvel, dat er niet zóó heel veel toe doet, dat althans niet het „wezen” raakt; — en wij, teleurgesteld, moeten nu wel besluiten: gij roept op tot een eenheidstafel, die wij bij ons zelf wel, maar bij u zeker niet kunnen ontdekken, gij legt ons eischen voor de consciëntie, die gij relatief maakt; op dit punt handhaaft gij de fout van uw organisatie zelf; uw oproep tot reformatie is gedragen door de ketterij, die zelve roept om de reformatie, de ketterij van relatief stellen van wat absoluut gebod van den God der twaalf stammen is.

Huber, Huber, de heele kudde moet den stal uit!)

ad b).

En nu wij toch reeds aan die Acte van Afscheiding herinnerd hebben, willen wij maar dadelijk met een andere passage daaruit c'teren. Dezelfde lidmaten, die we zooveel aan 't woord lieten, verklaarden „tevens gemeenschap te willen uitoefenen met alle ware Gereformeerde ledematen, en zich te willen vereenigen met elke op Gods onfeilbaar Woord gegronde vergadering, aan wat plaatse God dezelve ook vereenigd heeft”.

Dat is, honderd jaar geleden, een proclamatie en een acte geweest van het ambt aller geloovigen. Nu wij — met eerbied — daaraan terugdenken, vinden wij daarin tevens gelegenheid, om onze tweede gedachte hier uit te spreken: Uw oproep, zoo zouden wij aan de boden van 1934 antwoorden willen, rekent niet, althans niet in wat gij ons met zooveel woorden laat hooren, met het verschil tusschen het Oude en het Nieuwe Testament.

In de dagen van Hiskia, ja, toen was er inderdaad één bepaald centrum voor den eeredienst. Een vaste plaats, waar men het pascha vieren moest, zooals thans nog het Nederlandsche volk EEN residentie heeft. Maar het was dan ook in Hiskia's tijd nog maar de toestand van het Oude Verbond.

Na dien tijd is evenwel het Nieuwe gekomen. Aan alle plaatsen kan nu het evangelie worden g.b.acht. De uiterlijk-zichtbare eenheid uit den tijd, toen de kerk nog in het volksleven ingeweven was, bij Israël n.l., is voor ons voorbij. Eens en voorgoed voorbij. M.a.w.: de centralisatie heeft plaats gemaakt voor de decentralisatie. Met n.g. andere woorden: de avondmaalstafels zijn krachtens Gods gebod pluraal

geworden. Die pluraliteit behoort tot het gebod. Geen bode mag ons tot iets anders verlokken, dan tot een huis met vele avondmaalstafels. Want zoo zeker als in de dagen van Hiskia de ééne feestvloer voor het pascha door het gebod geëischt was, en de pluraliteit van dergelijke plaatsen van den eeredienst toen nog verboden was, evenzeer is vandaag die pluraliteit geboden. Natuurlijk zijn wij het over en weer hierover eens.

Is nu echter, vanwege de expansie, die de kerk in het Nieuwe Testament genomen heeft, de pluraliteit der feestPLAATSEN een eisch van God, toch is evenzeer de éénheid van het feest ZELF, van den feestgrond, den feestinhoud, het feestwoord, een eisch van God gebleven. De plaatsen van zijn heerschappij zijn onnoemelijk veel. Maar de heerschappij blijft één. De avondmaalstafels moeten pluraal zijn. Maar het avondmaal moet één zijn. Eén Heer. Eén geloof. Eén doop. Eén brood. Eén wijn en drank. Eén gedachtenis. Eén woord-van-gedachtenis. Geen andere naam, dan die van Christus. Geen ander bloed dan Zijn zoenbloed.

Natuurlijk zijn wij het ook daarover eens..., in theorie....

Verbindt men evenwel de ééne gedachte aan de andere, dan..., dan komt de theorie om de praktijk vragen. Om de daad. De daad van het ambt der geloovigen. En nu moeten wij aan onze „snelle loopers” van 1934 antwoorden: wij zijn niet meer in het Oude Testament, doch in het Nieuwe. Wij weten, dat de zuiverhouding van het feest, en het tegengaan van de pluraliteit der feestgronden, der feesttheorieën, het tegengaan dus van de pluraliteit der christologieën, der filosofieën, en het vasthouden, het koste wat het kost, aan den eenigen Naam, die tot zaligheid gegeven is, altijd reformeerend werken zal. En ook: dat DIT de eenheids-tafels bereiden zal, waar de engelen beoogd zijn, in en aan te zien. Mocht in Hiskia's dagen de reformatie zijn gelegen in het terugroepen naar de ééne plaats, de ééne plaats, die toen veel meer offerplaats dan verkondigingsplaats wezen kon, thans is de reformatie hierin gelegen, dat het Woord der verkondiging erkend blijft in zijn éénheid, zijn gezag, zijn zuiverheid, en zulks op elke plaats, waar God Zich Zijn menschen saamgebracht heeft. De avondmaals-tafel worde immers verbonden aan den kansel, die het Woord, en den eenigen Naam verkondigt, zonder hem te laten op één hoop werpen met namen, die niet tot zaligheid gegeven zijn, zonder hem te laten verbasteren, of van zijn kracht berooven.

En daarom — nu willen wij weer naar den gesprekstoon terugkeeren — en daarom, wat zullen wij u antwoorden, u, Hiskia-boden van 1934? Noem ons niet heeren, doch knechten, als wij zeggen: wij zijn niet afhankelijk van eenigen Hiskia, of van zijn boden. Neen, krachtens het ambt der geloovigen moeten wij zelf de handen uit de mouw steken, zelf reformeeren, zelf de eenheid openbaren tot het uiterste der aarde. Doch de eenheid mogen wij niet binden aan één centrale plaats — want dat is Joodsch, dat is teruggang, dat is dus geen reformatie, maar een anachronisme. Neen, wij moeten de eenheid gelooven, als een eenheid, eerst in het Woord, en daarna in het sacrament.

En zóó wijzen wij met klem op die Acte van Afscheiding. En zóó keeren wij, niet om ons te onttrekken aan den ernst van uw stem, maar om u en ons samen te plaatsen onder den volstrekten ernst van het ééne gebod, — heel de kudde, „naar buiten!” — nu keeren wij de rollen om. Nu worden WIJ de „snelle boden”. De nood is ons opgelegd, door het ambt der geloovigen. Nu vragen WIJ u: komt tot de ééne avondmaals-tafel. Ze is bij ons al. Komt op uw plaats tot de éénheid van de Woordverkondiging, en daarna van de sacramentsbediening. Bedient het ambt der geloovigen. Dat is: doet, elk op uw eigen plaats, precies datgene, wat gij diep in uw hart houdt voor 't gebod van God.

En dan zal dadelijk blijken, of de plaats, waar gij staat, in den grond beheerscht wordt door den wil van „Hiskia”, dan wel door de trawanten van „Jerobeam”. Gebruikt uw bevoegdheid, bedient uw plicht, in het ambt der geloovigen. En wij verzékeren u: zoodra gij ons weer getoond hebt, dat het ambt der geloovigen bij u bedient wordt naar de orde van het Nieuwe Testament, en gij wéér de eenheids-avondmaalstafel hebt, omdat gij weer de ééne Woord verkondiging hebt hersteld, zullen wij erkennen, dat de éénheid van den Woorddienst, zich óók heeft te openbaren in de éénheid van den sacramentsdienst. En wij zullen de pluraliteit van de avondmaalstafels onmiddellijk numeriek gelijk maken met de pluraliteit van de Woordbedieningsplaatsen. Wij zullen de belofte inlossen, die in de Acte van Afscheiding met bevende stem gegeven is.

Huber, Huber, de heele kudde naar buiten!

K. S.

(Wordt vervolgd.)

UIT DE SCHRIFT

Slapende van droefheid.

... en vond hen slapende van droefheid. Lukas 22:45.

Droefheid kan zoo vermoeien.

Niet de droefheid op zichzelf, want deze is door haar geestesspanning veeleer oorzaak dat ook de lichaamskrachten geen afmatting of inzinking kennen. Maar het is der droefheid eigen om altijd weer in gedachten te gaan naar dat ééne waaruit het leed ontstaan is, daarbij te verwijlen, dat om en om te wenden in den geest, het telkens opnieuw te beschouwen en niet verder te komen. En daaruit ontstaat de vermoeienis. Deze afmattende regelmaat van immer weer hetzelfde te willen zien, en zich altoos opnieuw daaruit te bedroeven, — dat werkt zoo uitputtend op de lichaamskrachten. En dan zinkt het lichaam des avonds loodzwaar op de legerstee, en we slapen van droefheid.

Deze slaap is 'n weldaad.

We beschuldigen onszelf des morgens dan wel, dat we geslapen hebben. Hoe konden we! Hoe konden we onbewust liggen en rusten! Het scheen ons ongevoeligheid, gebrek aan liefde.

En toch was deze slaap een zegen.

Onze God wist, dat onze droefheid straks weer hetzelfde vermoeiende werk zou beginnen; en uit Zijn hand daalde de weldadige rust en verkwikking van eenige uren vergetelheid.

Wat zijn de discipelen hierin ook echt menschelijk geweest.

Die groote apostelen, die den Heiland volgden tot in Gethsemané; die met Hem waken mochten; die den ontzaglijken strijd, waarin de wereld gered werd, van zoo dichtbij hebben meegemaakt, — zij hebben ook geslapen van droefheid.

Och, de stemming in hun kring was den laatsten tijd al telkens zoo gedrukt geweest. Een onheil scheen onafwendbaar den Meester te dreigen. Hij zelf sprak er gedurig van. En daar straks was Hij zoo bitterlijk bedroefd geworden. Zij hadden het niet verstaan, maar innig leedgevoel had hun hart vervuld. En nu, dat ontroerend snikken te hooren op korten afstand, dat bange herhaalde roepen tot God over een drinkbeker die voorbij mocht gaan, — het had hen zoo onzegbaar-droef gestemd; het keerde al maar in hun geest terug, en zij kwamen er niet verder mee. En dat matte hen zoo af, dat zij tenslotte van droefheid in slaap vielen.

Hoeveel zelfbeschuldiging zullen zij er later van gehad hebben. De laatste nacht van dat dierbare leven... dat zij toen niet aldoor wakende gebleven waren....

Toch was deze slaap voor de discipelen nog een zegen Gods. Al heeft Jezus erover geklaagd dat zij niet met Hem waakten, — er lag toch nog een weldaad in van hun barmhartigen Vader in de hemelen. Hoeveel zouden zij de komende dagen moeten doormaken. En daartoe had God hun van te voren eenige rust beschikt.

Maar Jezus heeft niet geslapen.

Hij heeft Zijn droefheid, — óók dat omwenden in Zijn geest van hetzelfde leed, dat herhaalde heengaan, „zeggende dezelfde woorden”, — in volle gespannen waakzaamheid doorleefd. Voor Hem had God geen verkwikking, geen oogenblik van rust.

O, hoe heeft dat moede hoofd, dat brandend oog, dat bonzend hart moeten verlangen naar één uur van slaap, — doch het is hun niet gegund.

Jezus heeft niet geslapen.

Zijn droefheid immers is een andere geweest dan die der Zijnen. Hij heeft er den toorn Gods in gelden, de vlam van de straffende gerechtigheid des Almachtigen. Jezus' droefenis is borgtochtelijk geweest. Hij was als Middelaar bedroefd tot den dood toe. Daarom was er geen verkwikking voor Hem. Er kon geen rust over Christus dalen, ook geen oogenblik van lichaamsrust.

En wijl Christus deze droefheid voor de Zijnen gedragen heeft, daarom is de hunne nu van een ander karakter. De stekende spits van Gods toorn is er uit weg. Zij mogen in hun droefheid een barmhartigen Vader ontmoeten, Wiens hand wel slaat en pijn doet, maar daarin toch een Vaderhand blijft. Nu zijn er in hun droefenis zoete vertroosting Gods, liefelijke verkwikkingen van 's Heeren gemeenschap. Nu mogen zij in hun droefheid ook de rust van den slaap genieten, waarin de bewustheid van hun leed een tijdlang weldadig terugtreedt. Ja, ook die slaap is een vrucht van Christus' werk. Hij heeft geen slaap genoten, opdat zij zouden kunnen slapen van droefheid.

Dat wij in ons leed en verdriet de gemeenschap dan zoeken met Jezus Christus. Ook van daaruit hebben wij tot den Middelaar op te zien, en onze droefheid in Zijn nabijheid te doorleven. Dan wordt die droefheid niet minder, maar ze wordt anders.

Dan daal
kruis op
in ons
woord:
U.

Pluriform.

Inderdaad
zonder
klacht
gaan-s
plaatsen
heraut d
gereform
hij misse
komen,
spoedig
doen aan
strijd?

Ja, die
een leuk

Ook te
zoo heel
heft bov
gedachte

Immer
zekeren
ouwe zi
straat, e
trottoir
heuveld,
te komen
wa a g d
nieuw
in den c
zal geen

Wie d
zameld
dat de h
op het l
lijkheid
ook al
zooals P
zoogen v
gewoel,
staat op
die ik
breede
moettij
nauwing
houden
de huize
teekende
hij, gena
naar hij

Maar
Dr Kuy
wat dan
bracht v
om — t
— weer
verkeer
geven o
het dus
Apologe
per, „ten
belijden
dezen) n
delijk h
uitkomst
vluch
588), —
teitsleus
gewaagd
maar d
„fatale”

Dr Kuy
zich hee
keer, d
theologi
danks d

Inderda
eenders
gen” van
Dr V. H
gemaakt
was, do
waarhei
Tot nu
reeks, n
niet g
niet ge
gemaakt
is. En
Prof. D
dat de
per tot
van een
een he
leer. A
aan de
dat me
skelet o